

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 332.14

О.П. ДЯЧЕНКО

Черкаський державний технологічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

В даній статті здійснено наукове обґрунтування особливостей регулювання потенціалу регіонального розвитку, визначено сучасні проблеми щодо формування, відтворення та ефективного використання ресурсних можливостей регіону, розроблено стратегічні напрями регіональної політики. Досліджено неординарні заходи проведення активної інноваційної політики, що включають удосконалення системи державних інвестицій, кредитної та податкової політики, позабюджетного фінансування. Розкрито основні напрями державного впливу на ринку праці в середньостроковій перспективі та основні напрями інноваційної політики в регіонах України.

Ключові слова: потенціал, регіон, продуктивні сили.

О.П. ДЯЧЕНКО

Черкасский государственный технологический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

В данной статье осуществлено научное обоснование особенностей регулирования потенциала регионального развития, определены современные проблемы по формированию, воспроизводству и эффективному использованию ресурсных возможностей региона, разработаны стратегические направления региональной политики. Исследованы неординарные меры проведения активной инновационной политики, включающие совершенствование системы государственных инвестиций, кредитной и налоговой политики, внебюджетного финансирования. Раскрыты основные направления государственного влияния на рынке труда в среднесрочной перспективе и основные направления инновационной политики в регионах Украины.

Ключевые слова: потенциал, регион, производительные силы.

O.P. DIACHENKO

Cherkasy State Technological University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF REGIONAL POTENTIAL

In this article the scientific justification for potential features of regulation of regional development, identified current problems concerning the formation, reproduction and efficient use of resources available in the region, developed strategic directions of regional policy. Extraordinary measures investigated an active innovation policy, including the improvement of public investment, credit and tax policy, extrabudgetary funding. The basic directions of state influence on the labor market in the medium term and main directions of innovation policy in the regions of Ukraine.

Keywords: potential, region, , productive forces.

Постановка проблеми

Перехід національного господарства України на модель сталого розвитку значною мірою залежить від наявного потенціалу розширеного відтворення ресурсної бази соціально-економічного піднесення на новій інституціональній і технологічній основі. Досвід передових країн та наслідки структурної і системної перебудови більшості сегментів національного господарства свідчать, що реальні зрушення в напрямі формування передумов сталого розвитку як держави в цілому, так і окремих регіонів можливі лише за умови нарощення не лише виробничого, а й природно-ресурсного, демографічного, науково-технічного, рекреаційного, інформаційного та соціально-культурного потенціалу. Тобто, мова йде про всі складові соціально-економічного потенціалу, а також людський фактор та інституціональні зміни в системі економічних відносин при виборі

пріоритетів переходу національного та регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку.

Наслідки глобальної економічної кризи 2008 року негативно позначилися на темпах розширеного відтворення соціально-економічного потенціалу України та її регіонів, що значною мірою ускладнило поступове переведення національного господарства на модель сталого розвитку. Далися взнаки також структурні перекося в господарському комплексі, спричинені переважанням галузей сировинної орієнтації та з низькою часткою доданої вартості у виробництві продукції; перманентний дефіцит платіжного балансу, пов'язаний із зменшенням попиту на продукцію вітчизняних експортерів; недосконалість міжбюджетних відносин, що не стимулює максимально ефективне використання внутрішніх резервів соціально-економічного розвитку окремих регіонів; відсутність системної політики щодо зниження залежності національного господарства від імпорту енергоносіїв і впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

Виходячи з наведених міркувань, назріла необхідність формування сучасних підходів до нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів, що стане надійним підґрунтям модернізації більшості галузей національного господарства, реальної децентралізації та прискореного впровадження стандартів Європейського Союзу [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми функціональних особливостей регіонального розвитку слугували наукові положення, викладені у працях М.Т. Агафонов, А.І. Алексєєва, Г.В. Балабанова, В.Ю. Беленького, П.П. Борщевського, М.Х. Валєєва, І.О. Горленко, Т.А. Гринюк, В.В. Долишнього, В.В. Загороднього, Г.І. Заславської, Д.Ф. Крісанова, П.С. Коваленка, С.О. Ковальва, В.І. Куценко, В.П. Нагірної, В.І. Нудельмана, М.Д. Пістуна, Ю.І. Пітюренка, А.В. Степаненка, О.Г. Топчієва, Л.Г. Чернюк, О.І. Шаблія, інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Разом із тим, ряд аспектів вивчення даної проблеми досі залишаються недостатньо проробленими, зокрема щодо регулювання потенціалу регіону.

Формулювання мети дослідження

Метою даної статті є дослідження особливостей регулювання стратегічного потенціалу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження

Суспільство необхідно переконати в тому, що зміцнення науково-творчих можливостей народу – це не вирахування з економічних ресурсів, а обов'язкова умова їх примноження. Підвищення параметрів наукового, освітнього і культурного потенціалу суспільства слід зробити одним з компонентів цільової функції, максимізованої в ході економічних реформ. Нарешті, особливу увагу необхідно приділити факторам екологічної результативності всіх трансформацій в економіці та суспільстві. Розуміння людьми необхідності зниження окремих параметрів матеріального споживання заради стійкості екологічної рівноваги – одна з обов'язкових умов успіху реформ.

При цьому необхідно звернути увагу на два принципові стратегічні елементи. Перший – приведення функцій регіонів у відповідність до їх ресурсного потенціалу. Мова йде про те, щоб формувати бажання відповідно до можливостей. Багато суб'єктів намагаються зробити дуже багато чого, маючи в своєму розпорядженні обмежені ресурси. Це часом приносить більше шкоди, ніж користі. Тому, якщо окремі регіони мають у своєму розпорядженні мізерні можливості, форми і напрями їх втручання в економічні процеси слід особливо ретельно продумувати і обґрунтовувати.

Другий елемент стратегії пов'язаний зі зміцненням потенціалу регіонів шляхом активізації суспільних інститутів. Мова йде про необхідність розробки ефективних норм і обмежень, які дозволили б стримувати свавілля влади, боротися із засиллям корупції. Важливою частиною роботи є розвиток різноманітних форм громадського контролю, який повинен поширюватися і на підприємницький сектор, і на функціонування органів державного і місцевого управління.

В Україні відбувається достатньо уповільнений процес переходу конкуренції в інвестиційну стадію розвитку. Перехід до змішаної інвестиційно-інноваційної стадії конкуренції потребує високого рівня розвинених факторів, які в Україні відносно обмежені. Для їх створення потрібні значні інвестиції.

Перехід в інвестиційно-інноваційну стадію конкуренції дозволить ефективно використовувати основні фактори виробництва (перш за все, природні ресурси), підвищити їх якість. А це потребує ресурсозберігаючого типу розвитку економіки, ресурсозбереження на всіх стадіях відтворення. Інноваційна конкуренція, що базується на розвинених факторах виробництва і, насамперед, на ресурсозберігаючій технології, дозволяє знизити в 2-3 і більше разів енергоємність, фондомісткість, трудомісткість і матеріаломісткість продукції.

Рациональний територіальний розподіл праці між регіонами і в межах території є необхідною умовою територіального розвитку в умовах ринкової економіки [1, с. 52]. На сучасному етапі економічного розвитку особливо важливе вдосконалення поділу праці між регіонами шляхом об'єднання і погодження їх трудових зусиль, правильного поєднання інтересів держави з інтересами кожного регіону, і при цьому особливо значущою є роль ефективно діючої системи регулювання територіального

розвитку через заохочення працедавців, які зберігають і створюють нові ефективні робочі місця в перспективних сферах діяльності і виробництва (сфера послуг (туризм тощо), житлове будівництво, страхування, сільське господарство, легка і харчова промисловість, машинобудування тощо). Доцільно ширше використовувати такі важелі, як податкові й кредитні пільги, державне замовлення, прискорена амортизація активної частини основних виробничих засобів [2, с. 4-5].

Одним з головних напрямів підтримки зайнятості і розширення кількості робочих місць в умовах економічних перетворень є конверсія ВПК. Конверсійну програму необхідно зробити одним з могутніх „полюсів зростання”, техніко-технологічного переозброєння вітчизняної економіки на основі розвитку цивільного машинобудування, сучасних засобів зв'язку, комп'ютерної техніки.

Більш пильної уваги потребує такий напрям регулювання соціально-трудова відносин, як оптимізація пропорцій розподілу трудових ресурсів між економічно активним і неактивним населенням, між різними видами діяльності в суспільному і домашньому господарстві. Особливе значення має пропорція між чисельністю населення, зайнятого в економіці, на військовій службі, навчанні, а також тим, що перебуває на пенсії, і кількістю безробітних. Наближення рівня мінімальних доходів непрацюючих громадян (пенсій, стипендій, допомог) до величини прожиткового мінімуму є важливою умовою зниження напруженості на ринку праці і забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, балансу інтересів різних верств населення.

Особливе місце необхідно відвести боротьбі з безробіттям. При вирішенні цього питання потрібно використовувати цільові програми: регіональні, галузеві, спеціальні, для найуразливіших категорій громадян (інвалідів, жінок, що мають дітей, молоді, безробітних тощо).

Регіональні програми необхідні, перш за все, для тих територій, де рівень безробіття перевищує певні допустимі норми. Там доцільно створити пріоритетні умови для залучення вітчизняного й іноземного капіталу, розміщення державних замовлень та інвестиційних проектів, стимулювання самосвідомості населення, а також його територіальної мобільності.

Основними напрямками державного впливу на ринку праці в середньостроковій перспективі є [4, с. 3]:

- розвиток, підвищення якості та продуктивності системи професійного навчання і професійної орієнтації безробітних громадян і незайнятого населення з метою забезпечення конкурентоспроможності та зростання професійної мобільності робочої сили на ринку праці;
- створення єдиної інформаційної системи щодо попиту на робочу силу та її пропозиції, розширення доступу населення до інформації про вакансії з метою скорочення часу пошуку громадянами роботи;
- надання адресної підтримки при працевлаштуванні громадян, які особливо потребують соціального захисту, на основі профілізації та розвитку ефективних технологій роботи з даною категорією громадян;
- проведення заходів щодо впровадження ефективних механізмів профілізації безробітних і підвищення адресності надання допомоги з безробіття, а також поетапне зближення мінімального розміру допомог з безробіття з величиною прожиткового мінімуму;
- підвищення мобільності робочої сили за допомогою розробки ефективної системи професійного навчання і перенавчання;
- стимулювання створення сприятливих умов для малого й середнього підприємництва, розвиток системи мікрокредитування малих підприємств;
- координація і погодження обсягів і професійно-кваліфікаційної структури підготовки робітників і фахівців в освітніх установах професійної освіти всіх рівнів з потребою територіальних ринків праці.

Особливе значення відводиться податковій системі. Дотепер вона не використовує методи, що забезпечують приплив капіталу в найбільш прогресивні сфери діяльності. Позитивним є те, що в бюджетах останніх років збільшуються асигнування на освіту, хоча їх величина значно нижча, ніж в провідних країнах з розвинутою ринковою економікою. В той же час очевидно, що майбутній розвиток – це інноваційно-інвестиційний процес, який базується на формуванні і використанні сукупного суспільного інтелекту.

В сучасних умовах серед цілісної сукупності факторів економічна наука виділяє інноваційні фактори (нова техніка, нові матеріали, нові технології, нова організація виробництва і праці, нова мотивація). Їх найбільш повне і ефективне використання дозволяє господарській системі досягати максимального сукупного результату. Дані фактори виявляють найбільші можливості, коли використовуються в господарській системі будь-якого рівня в певному співвідношенні і їх дія підкріплюється іншими факторами: інвестиційним, інтелектуальним, підприємницьким, кадровим, інноваційним тощо.

Інноваційна політика – система заходів органів держави, метою якої є створення умов для найкращого розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, підвищення конкурентоспроможності національної наукоємної продукції, розроблення й удосконалення нормативно-правової бази й розвиток інноваційного середовища.

Правові норми, що регулюють сферу інноваційної діяльності містяться у багатьох вітчизняних нормативних актах різних галузей права. Частково вони визначені Указом Президента «Про Концепцію державної промислової політики» (2003р.), містяться в Посланнях Президента «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році», «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки», «Про внутрішнє і зовнішнє становище в Україні у 2003 році».

Основними правовими документами, що визначають правове поле інноваційної діяльності та статус науки є Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про науково-технічну інформацію», а також закони «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», «Про державні цільові програми», Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій».

Крім того, сьогодні правові питання регулювання правовідносин в інноваційній сфері вирішуються Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, законами України «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», «Про фінансовий лізинг», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та іншими нормативно-правовими актами.

Загалом, в економічній літературі виокремлюють наступні методи державного регулювання інноваційних процесів, з них прямі методи:

- Державні цільові програми забезпечують фінансування інновацій у пріоритетних галузях економіки, що визначає держава;
- Адміністративне регулювання передбачає пряме дотаційне фінансування, що надається відповідно до чинного законодавства;
- Контрактне фінансування – система договорів між замовниками та підрядниками, де держава виступає замовником та споживачем науково-дослідних розробок, а виконавцями суб'єкти господарювання. У договорі чітко визначаються строки завершення робіт, розподіл завдань та матеріальної винагороди між виконавцями, а також взаємні зобов'язання й економічні санкції. США активно використовують даний метод фінансування забезпечуючи 77% федеральних витрат на НДДКР.

Непрямі методи направлені на стимулювання інноваційних процесів та створення сприятливого середовища ведення новаторської діяльності, це насамперед законодавчі норми, що окреслюють правове поле діяльності інноваційних фірм та захист їх інтелектуальної власності, та інформаційна інфраструктура, що забезпечує формування єдиної інформаційної системи в країні, адже вільний доступ до інформації є важливим чинником розвитку конкуренції у національній економіці.

З урахуванням сьогоденного стану економіки інноваційна політика на сучасному етапі ринкових реформ повинна сприяти розвитку науково-технічного потенціалу, формуванню сучасних технологічних укладів у галузях економіки, витисненню застарілих укладів і підвищенню конкурентоспроможності продукції. Визначальною особливістю передачі результатів наукових досліджень для їх освоєння у виробництві є створення і розвиток системи комерційних форм взаємодії науки і виробництва.

До основних напрямів інноваційної політики відносяться:

- розробка і вдосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, механізмів її стимулювання, системи інституціональних перетворень, захисту інтелектуальної власності в інноваційній сфері і введення її в господарський обіг;
- створення системи комплексної підтримки інноваційної діяльності;
- розвиток виробництва, підвищення конкурентоспроможності та експорту наукомісткої продукції. В процесі активізації інноваційної діяльності необхідна участь не тільки органів державного управління, комерційних структур, фінансово-кредитних установ, але й громадських організацій як на державному, так і на регіональному рівнях;
- розвиток малого інноваційного підприємництва шляхом формування сприятливих умов для створення і успішного функціонування малих високотехнологічних організацій і надання їм державної підтримки на початковому етапі діяльності;
- вдосконалення конкурентної системи відбору інноваційних проектів і програм. Реалізація в галузях економіки відносно невеликих і швидкоокупних інноваційних проектів за участю приватних інвесторів і при підтримці держави дозволить підтримати найбільш перспективні виробництва і організації, посилити приплив у них приватних інвестицій;
- реалізація критичних технологій і пріоритетних напрямів, здатних перетворити відповідні галузі економіки країни та її регіонів. Ключовою задачею формування і реалізації інноваційної політики є вибір

відносно невеликої кількості найважливіших базових технологій, що здійснюють вирішальний вплив на підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції в галузях економіки і забезпечують перехід до нового технологічного укладу;

– використання технологій подвійного призначення. Такі технології будуть застосовуватися для виробництва як озброєння і військової техніки, так і продукції цивільного призначення [4, с. 23-29].

Важливу роль у комплексі пропонованих заходів відіграють інституціональні перетворення (створення фінансово-промислових груп, демонополізація в інноваційній сфері, мале підприємництво й ін.), які спрямовані на створення ринкової інфраструктури і сприяють активізації інноваційної діяльності, що забезпечує зростання виробництва конкурентоспроможної продукції і освоєння високих технологій. Для цього необхідно відповідно до законодавства передбачати створення в регіонах інноваційних центрів, які забезпечуватимуть координацію взаємодії і підтримку учасників цієї діяльності.

Враховуючи скорочення науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, необхідне створення фонду майна інновацій для надання на пільгових умовах малим організаціям, що займаються інноваційною діяльністю, виробничих площ і устаткування, що вивільняється.

Для розвитку інноваційної діяльності необхідний також комплекс заходів щодо створення суто ринкових структур (наприклад, бірж інновацій для виконання інноваційних проектів, організації відкритих торгів цінними паперами інноваційних фірм та інформаційного забезпечення учасників інноваційного ринку).

Реалізація основних етапів інноваційної діяльності, починаючи з перетворення науково-технічних розробок на інноваційний продукт, привабливий для інвестора, виробника і покупця, і закінчуючи освоєнням їх у рамках виробництва, потребує розширення мережі технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технічних центрів у тих регіонах України, де зосереджена інфраструктура, що забезпечує активізацію інноваційного процесу.

Великого значення при формуванні інноваційної політики набувають не тільки вироблення чіткої стратегії та її націленість на формування прогресивного технологічного укладу, але й здатність використовувати весь арсенал інструментів прямого й непрямого державного регулювання для інвестування інноваційної діяльності.

Для проведення активної інноваційної політики потрібне вживання неординарних заходів, що включають удосконалення системи державних інвестицій, кредитної та податкової політики, позабюджетного фінансування.

Політику державних інвестицій в інновації необхідно спрямовувати на формування ефективної структури державних витрат, рівень яких не повинен бути меншим певної частки валового внутрішнього продукту.

До заходів підвищення ефективності використання бюджетних коштів необхідно віднести:

- фінансування на безвідплатній основі тільки інноваційних проектів, що мають загальнонаціональний характер і впливають на підвищення економічної безпеки країни;
- розширення практики конкурентного розміщення бюджетних коштів для реалізації інноваційних проектів, що подаються організаціями будь-якої форми власності. В цьому випадку державні і залучені приватні інвестиції виділяються на паритетних началах;
- вдосконалення механізму формування і використання позабюджетних джерел для реалізації інноваційних проектів. Перш за все, це стосується позабюджетних фондів підтримки науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, частина коштів яких використовуватиметься на фінансування вітчизняного і зарубіжного патентування.

Висновки

В умовах інтеграції України в європейський простір виникла необхідність перегляду фундаментальних засад політики нарощення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку країни в цілому та її регіонів з метою прискорення документальної і реальної імплементації директив Європейського Союзу, які стосуються окремих сфер життєдіяльності та потребують застосування нових методів і форм розширеного відтворення національного багатства.

Соціально-економічний, техніко-технологічний та виробничо-господарський стан національної економічної системи в сучасних умовах господарювання при ресурсних обмеженнях та посиленні зовнішніх і внутрішніх суспільно-політичних загроз сталому розвитку актуалізує завдання оновлення теоретико-методологічних засад формування потенціалу сталого розвитку.

Виявлено, що соціальний потенціал як одна з основних складових соціально-економічного потенціалу сталого розвитку є недостатньо дослідженим. Це негативно позначається на використанні соціальних важелів впливу щодо темпів та масштабів розширеного відтворення факторів життєдіяльності населення.

Активізація інноваційної діяльності потребує, з одного боку, державного управління і координації дій всіх її суб'єктів, а з другого боку, – інтеграції всіх зацікавлених структур у реалізації

інновацій, залученні інвестицій, створенні умов, що сприяють інноваційному процесу і впровадженню досягнень науки і техніки в економіку країни. Реалізація інноваційної політики, що враховує можливості та інтереси всіх суб'єктів інноваційної діяльності, економічні, соціальні й політичні пріоритети, сприятиме перебудові та підйому економіки України.

Список використаної літератури

1. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні // Дацишин М., Керацман В. – К.: В-во „К.І.С”, 2007. – 102 с.
2. Топчієв О.Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів // Регіональні проблеми України географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005. – С.3-11.
3. Ларина Н.И., Кисельников А.А. Региональная политика в странах с рыночной экономики. – М., 1998. – С. 4.
4. Гусєв В.О. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки: Навч. посіб. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.
5. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь/ за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с